

USULISEST ENESETAPUTERRORISMIST

ALAR KILP

Usuline terrorism

Usuline enesetaputerrorism on välja kasvanud sellele eelnenud laiemast nähtusest, usulisest terrorismist. Enesetaputerrorismi kasutusele võtnud (nii usulised kui ka sekulaarsed) rühmitused on tarvitanud varem teistsuguseid vägivallavahendeid ning sündmuste teatud arengufaasis on nad hakanud kasutama enesetaputerrorismi.¹ Et mõista usulise enesetaputerrorismi laiemat tagamaad, tuleb seega kõigepealt anda ülevaade religiooni üldistest seostest vägivallaga ja usulisest terrorismist laiemalt.

Usulise vägivallaga ei ole oma ajaloolises arengus kokku puutunud mitte ainult islam, vaid vähem või rohkem ka kõik teised maailmareligioonid.² Nii pole ime, et 20. sajandi teisel poolel aset leidnud usulise terrorismi tõusulaine on tabanud kõiki maailmareligioone.³

Enesetaputerrorismi üht suuremat sihtmärki, Ameerika Ühendriike, ei ohusta seejuures mitte ainult välismaalt pärit islamiterrorism, vaid siseriiklikult ka kristluse radikaalsemad rühmitused. Mitmed kristlikul

---

¹ Nii usulised (Hizbollah, Hamas, Palestiina Islami Džihaad, al-Qaida) kui ka sekulaarsed (Kurdi Töölispartei ja Tamili Tiigrid) terrorirühmitused kasutasid vägivaldseid vahendeid pikka aega enne seda, kui nad võtsid kasutusele enesetapurünnakud. **R. A. Pape**. *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. — *American Political Science Review* 97/3, 2003. Lk 343–361. [Edaspidi *Pape* 2003]. Siin lk 350.

² Näidetena kristluse ajaloolistest seostest vägivallaga võib tuua algkristluse märtrid, keskaegse kristluse ristsõjad ja inkvisitsiooni, uusaja nõiaprotsessid ja ususõjad.

³ Võrdleva ülevaate saamiseks usulisest terrorismist tänapäeva maailmareligioonide (kristlus, judaism, islam, sikhism ja budism) traditsioonides, vt **M. Juergensmeyer**. *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*. Berkeley: University of California Press, 2001. [Edaspidi *Juergensmeyer* 2001.]

traditsioonil põhinevad vägivaldsed ja rassistlikud liikumised on rünnanud valitsushooneid,⁴ abordikliinikuid ja aborte tegevaid arste.⁵

Judaismil põhineva terrorismi kuulsamaks näiteks on 1994. aasta Palestiina Läänekalda linnas Kirjat Arbas Ibrahimi (Abrahami) mošees aset leidnud massimõrv, mille käigus hukkus 29 ning sai haavata 150 palestiinlast, kui neid ründas judaistlik-fundamentalistliku Kach-liikumise järgija Baruch Goldstein.⁶ 1971. aastal rajatud Kach-liikumine nõudis Iisraeli riigi taastamist kõigil piibelliku Iisraeli aladel ning araablaste väljaajamist Iisraelist. Goldsteini peeti algul lihtsalt äärmusliku judaismi üksikukuks ja erandlikuks esindajaks. Kahtlused judaismist inspiratsiooni saava vägivalda kasvus hajusid järsult aasta hiljem, kui Iisraeli peaministri Yitzhak Rabini elu lõpetas juudi tudeng Yigal Amir, kes väitis end olevat tegutsenud üksi ja Jumala käsul.⁷ Rabini mõrv ei olnud mitte lihtsalt ühe juudi tapmine teise juudi poolt, vaid oli usuliselt motiveeritud, usuliselt õigustatud ja usulisel eesmärgil elluviidud terroritegu.⁸

Need on vaid üksikud näited viimastel kümnenditel järjest kasvanud usulisest terrorismist.

Tänapäevane usuline terrorism

1968. aastal ei olnud terrorirühmituste seas ühtegi sellist, mille peamiste motiivide hulka oleks kuulunud religioon,⁹ 1980. aastal oli selliseid vaid kaks kuuekümmet neljast (mõlemaid toetas šiiitlik-teokraatlik Iraan).¹⁰

⁴ Tuntuimaks näiteks on 1995. aastal sooritatud pommirünnak Oklahoma föderaalhoonele, mille käigus hukkus 168 inimest. **T. F. Pettigrew**. Peoples Under Threat: Americans, Arabs, and Israelis. — *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 9(1), 2003. Lk 69–90. [Edaspidi *Pettigrew 2003*.] Siin lk 73.

⁵ Kristliku terrorismi ülevaate saamiseks, vt **Juergensmeyer** 2001. Lk 19–36. **B. Hoffman**. Inside Terrorism. New York: Columbia University Press, 1998. Lk 105–120. [Edaspidi *Hoffman 1998*.]

⁶ **M. Ranstop**. Terrorism in the Name of Religion. — *Journal of International Affairs* 50/1, 1996. Lk 41–162. [Edaspidi *Ranstop 1996*.] Siin lk 41.

⁷ **Ranstop** 1996. Lk 42.

⁸ **Ranstop** 1996. Lk 43.

⁹ **Ranstop** 1996. Lk 44. Bruce Hoffman kinnitab samuti, et 1968. aastal oli olulisi terroristlikke rühmitusi 11 ning neist ükski polnud usuline. **Hoffman** 1995. Lk 273.

¹⁰ **Hoffman** 1998. Lk 90.

1990. aastate keskpaigaks aga oli usuliste rühmituste osakaal juba neljandik¹¹ ning selleks ajaks oli näiteid usulisest terrorismist kõigis maailma-religioonides.

Usuliste terrorirühmituste tegevusel on palju ühist, olgu selleks siis kas Liibanonis tegutsev šiitlik Hizbollah' (loodi aastal 1982), palestiinlaste esimese ülestõusu alguses (aastal 1987) loodud¹² sunniitlikud rühmitused Hamas või Palestiina Islami Džihaad, 1990. aastatel loodud al-Qaida, USAs tegutsevad kristlikud äärmusrühmitused või 1995. aastal Tokio metros närvigaasi rünnaku korraldanud sekt Aum Shinrikyo.¹³ Vaid nende kontekst ja vahetud sihtmärgid on erinevad.

Ühiskondlik-poliitilise kriisi tunnetamine. Kõik suuremad usulised terrorirühmitused tunnetavad ühiskonnas majanduslikku ja poliitilist kriisi, mis ohustab nende identiteeti ja olemasolu. Nii mõtestavad ja õigustavad nad oma tegusid eelkõige *enesekaitsetena*,¹⁴ mis on ühelt poolt vajalikud kriisi lahendamiseks ning teiselt poolt ka rühmituste (territoriaalsete või usulis-poliitiliste) eesmärkide saavutamiseks.¹⁵ Nad näevad end olevat sellises kriisis, kus neil pole enam muud võimalust, kui kaitsta end vägivalda kasutades. Mõtestades poliitilist ja ühiskondlikku kriisi usuliselt, leiavad nad religioonis õigustuse vägivaldsetele tegudele.¹⁶

Püha vägivald. Usuliselt õigustatud vägivallast saab sellisel moel Jumala poolt antud kohustuse täitmine, mille elluvijaid ei kammitse enam sellised poliitilised, moraalsed või praktilised piirangud, mis takistavad sekulaarsete terroristide tegevust.¹⁷ Usulistel terroristidel on oma

¹¹ **Ranstop** 1996. Lk 44.

¹² **Ranstop** 1996. Lk 45

¹³ Selles rünnakus hukkus 12 ja sai vigastada 3796, inimest. **Hoffman** 1998. Lk 92.

¹⁴ Hizbollah' peaideoloog šeik Hussein Fadlallah on öelnud: "Kui islam peab sõda, siis sõdib see nagu iga teine võim maailmas, kaitstes end, et säilitada oma olemasolu ja vabadust." **Ranstop** 1996. Lk 47.

¹⁵ **Ranstop** 1996. Lk 44.

¹⁶ **M. Juergensmeyer**. Terror Mandated by God. *Terrorism and Political Violence*. 9/2, 1997. Lk 16–23. [Edaspidi **Juergensmeyer** 1997.] Siin lk 18.

¹⁷ **B. Hoffman**. "Holy Terror": The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative. — *Studies in Conflict and Terrorism*, vol 18, 1995. Lk 271–284. [Edaspidi **Hoffman** 1995.] Siin lk 273.

väärtused, mis on moraalselt üliluslikud sekulaarse ühiskonna väärtustega võrreldes. Seetõttu saavad nad õigustada vägivalda ilma, et nad vajaksid kellegi teise luba või mingit muud õigustust.¹⁸

Kuna vaenlast nähakse sekulaarses ühiskondlikus ja poliitilises korras (ehk viga on süsteemis, mitte selle osades¹⁹), ei püüa nad olemasolevat süsteemi reformide kaudu parandada, vaid seda kukutada. Nii ei esita nad tihti üldse mingeid nõudmisi ning püüavad tekitada lihtsalt võimalikult suurt hävingut.²⁰

See ei tähenda aga, et usuline terrorist võiks õigustada vägivalda oma suva järgi. Vägivalla õigustatud kasutamiseks peab sellele tavaliselt eelnema juhtivate vaimulike autoriteetne seisukohavõtt, mis tekkinud olukorras teatud vägivaldse vahendi kasutamist usuliselt õigustab. Pea igal usulisel terrorirühmitusel on oma autoriteetsed juhid, kelle heakskiit on terroritegude sooritamiseks hädavajalik.²¹

Õigustada vägivalda usuliselt, kuid ilma juhtivate vaimulike (või usuliste autoriteetide²²) heakskiiduta, on pea võimatu. Magnus Ranstopi hinnangul nurjus juudi äärmusrühmituse Gush Emunim'i liikmete plaan lasta 1984. aastal õhku islami pühaduselt kolmas pühapaik, Jeruusalemmas Templimäel asuv Kaljumošee, sest see plaan ei saanud juhtivate rabide toetust.²³ Autoriteetsete vaimulike luba aga eelnes nii Egiptuse president Anwar Sadati mõrvamisele 1981. aastal kui ka pommi-rünnakule, mis sooritati 1993. aastal Maailma Kaubanduskeskusele New Yorgis.²⁴

¹⁸ **Juergensmeyer** 1997. Lk 19.

¹⁹ Usulised terroristid näevad end kui süsteemist "väljaspool olijaid" ning soovivad seetõttu suuri muutusi parasjagu kehtivas korras. Selline lähenemine võimaldab suuremat hävitustööd ja raskemate sihtmärkide olemasolu kui sekulaarne terrorism. **Hoffman** 1995. Lk 273.

²⁰ **Pettigrew** 2003. Lk 73.

²¹ Sellisteks juhtideks on Hizbollah' šaik Hussein Fadlallah, Hamasi juhiks oli (kuni käesoleva aasta kevadeni, mil Iisraeli väeüksused ta tapsid) šaik Ahmed Yassin ja Aum Shinrikyo juhiks Shoko Asahara. **Ranstop** 1996. Lk 50.

²² Mitte alati ei pea usulise vägivalla õigustajaks olema juhtiv vaimulik. Näiteks bin Laden andis 1998. aastal koos Ayman Zawahiriga välja *fatwa* ehk autoriteetse usulis-legaalse hinnangu, kuid kumbki neist ei ole ei vaimuliku haridusega ega ka ametilt vaimulik.

²³ **Ranstop** 1996. Lk 56.

²⁴ **Ranstop** 1996. Lk 56.

Totaalne ja dualistlik sõda. Usulised terrorirühmitused tajuvad konflikti kui totaalset, täiel rindel aset leidvat ja kompromissitut võitlust hea ja kurja vahel. Nii juutide äärmusrühmitus Kach kui ka palestiinlaste Hamas näevad Iisraeli ja Palestiina konflikti usulistes värvides ning välistavad pikemas perspektiivis kõiki kompromisslahendusi.²⁵ Konfliktis osalejate jaoks on tegemist konfliktiga usklike ja uskmata, korra ja kaose, õigluse ja ülekohtu vahel.²⁶

Sekulaarse terrorismiga võrreldes sõltub usuline terrorism laiemast ühiskondlikust toetusest vähem, sest kõik, kes pole konfliktis usklike poolel, on nende vaenlased, “uskmatud” ja “saatana lapsed”,²⁷ alaväärsemad või elamist üldse mitteväärivad inimesed.²⁸ Uskmata, saatana laste või rassireeturite tapmine ei ole nende jaoks enam kuritegu, vaid püha tegu ja Jumala käsu täitmine.²⁹

Selline kosmiline vastandumine pühas sõjas ei tunne vaheerahu ega kompromisslahendusi ning saab lõppeda alles siis, kui on saavutatud täielik võit.³⁰ Hamasi jaoks tähendab see Iisraeli täielikku hävitamist,³¹ juudi äärmusrühmituste jaoks araablaste täielikku lahkumist piibelliku Iisraeli territooriumilt.

Eespool mainitud põhjused on teinud usulise terrorismi palju vägivaldsemaks, kui on sekulaarne terrorism.³²

²⁵ **Ranstop** 1996. Lk 51.

²⁶ **Ranstop** 1996. Lk 52.

²⁷ “Saatana lasteks” nimetab oma vaenlasi USA kristlik äärmusliikumine *Christian Identity Movement*, mille eesmärk on riigi usuline ja rassiline puhastamine. Tõeliseks Jumala rahvaks, kes peab elama USAs kui “töötatud maal”, on selle liikumise arvates valgenahalised anglosaksid ja “sinisilmsed aarialased”, kelle esindajaks oli ka Jeesus Kristus. Juudid on nende õpetuse kohaselt petised ja “saatana lapsed, kes tuleb hävitada”. **Hoffman** 1995. Lk 275–276.

²⁸ **Hoffman** 1995. Lk 273.

²⁹ **Hoffman** 1995. Lk 277.

³⁰ **Hoffman** 1995. Lk 273.

³¹ Hamasi üks 1990. aastate juhtiv vaimulik, imaam šeik Ahmad Ibrahim on öelnud: “Kuus miljonit ahvide järeלטulijat [s.t juuti] valitsevad kõigis maailma riikides, kuid kord saabub ka nende päev. Allah! Tapa nad kõik, ära jäta ühtegi alles.” **Hoffman** 1995. Lk 275.

³² Usuliste terrorirühmituste ajavahemikul 1982–1995 sooritatud terrorirünnakud moodustasid rahvusvahelistest terrorirünnakutest vaid 8%, kuid neis hukkus 30% kõigis neis terroriaktides hukkunud isikutest. **Hoffman** 1995. Lk 275.

Etnilis-ideoloogiline ja ideoloogiline usuline terrorism

Usulised terrorirühmitused jagunevad kaheks: etnilis-ideoloogiliseks ja ideoloogiliseks.³³ Peamiseks erinevuseks on nende tegevuse viimne eesmärk: etniline usuline terrorism taotleb rahvuslikku enesemääramist teatud territooriumil ning piirdub sellega, ideoloogiliste rühmituste eesmärgid on usulis-poliitilised ning ei keskendu ainuüksi teatud konkreetsele rahvusele või piirkonnale. Kuigi lõplikud eesmärgid on erinevad, tajuvad mõlemad konflikti ennast ja ka oma vastaseid samavõrd usulistes värvides. Mõlema usulise terrorismi vormid peavad oma vaenlasteks sekulaarseid valitsusjuhte ja sekulaarset poliitikat. Nende vaenlasteks on sekulaarsed riigijuhid nagu Yitzhak Rabin või Anwar Sadat või sellised sekulaarse riigi jõukuse ja võimu sümbolid nagu rahvusvahelised lennuliinid, Maailma Kaubanduskeskus või Jaapani metroosüsteem.³⁴ Oma riigi sekulaarset valitsust peavad usulised terrorirühmitused tihti suuremaks vaenlaseks kui välisvaenlast.³⁵

1. Etnilis-ideoloogiliste usuliste terrorirühmituste hulka kuuluvad palestiinlaste usulised terrorirühmitused (Hamas ja Palestiina Islami Džihaad),³⁶ mis ei taotle al-Qaida kombel kõiki moslemeid ühendavat kalifaati või Iraani-stiilis teokraatiat.

Islamimaailmas on ka selliseid etnilis-usulisi konflikte, milles moslemid pole võtnud kasutusele usulist terrorismi. Iga pikka aega

---

³³ Sellise liigituse idee pärineb Mark Juergensmeyer'i artiklist. Vt **M. Juergensmeyer**. The Worldwide Rise of Religious Nationalism. — Journal of International Affairs 50/1, 1996. Lk 1–20. Seal eristab ta usulise natsionalismi kolme alaliiki: etniline, ideoloogiline ja etnilis-ideoloogiline. Et Juergensmeyer'i liigituse kohaselt etniline usuline natsionalism on allutatud sekulaarsetele eesmärkidele ning rahvuse sees ei toimu vastandumist sekulaarse rahvusluse ja usulise rahvusluse vahel, ei ole siin seda usulise natsionalismi alaliiki käsitletud. Sellesse kategooriasse liigituvad Juergensmeyeril ühelt poolt laiemad etnilised konfliktid (nagu konfliktid serblastest õigeusklike, Bosnia moslemite ja horvaatidest katoliiklaste vahel endises Jugoslaavias), teiselt poolt aga ka sisuliselt sekulaarsed organisatsioonid (Tamili Tiigid). See kategooria ei keskendu usulisele äärmuslusele ja/või usuliste terrorirühmitustele.

³⁴ **Juergensmeyer** 1997. Lk 22.

³⁵ **Juergensmeyer** 1997. Lk 18.

³⁶ **M. Mozaffari**. Bin Laden and Islamist Terrorism. — Militært Tidsskrift, 131/1, 2002. Lk 1–10. [Edaspidi **Mozaffari** 2002.] Siin lk 8.

lahenduseta jääv etniline konflikt soodustab paratamatult äärmuslike rühmituste teket ja äärmuslike vahendite kasutuselevõttu. Kuivõrd kasutatavaks saab aga usuline terror sellises konfliktis, see sõltub konkreetse rahvusidentiteedi ja religiooni vahelise suhte tugevusest. Nii nagu õhtumaa rahvastel on erinevaid rahvusidentiteedi allikaid (nt eestlaste rahvusidentiteet on valdavalt sekulaarne, leedulastel aga tihedalt seotud katoliiklusega), nii erinevad ka islamimaailma rahvusidentiteedid oma seose poolest religiooniga. Näiteks Bosnia moslemite rahvusidentiteet ei ole usuga niivõrd intensiivselt seotud, kui seda on palestiinlaste rahvusidentiteet, mistõttu nende seas on vähem kandepinda nii usulisele terrorismile kui ka usulisele enesetaputerrorismile.³⁷

2. Ideoloogilise usulise terrorismi puhul on eesmärgid usulis-poliitilised. Al-Qaida eesmärk (vastavalt 1998. aasta veebruaris avaldatud bin Ladeni *fatwa*'le) on võõrvägede lahkumine kõigilt islamimaadelt.³⁸ Eesmärk ei ole seega üksnes teatud rahvus ja territoorium, vaid pärast võõrvägede lahkumist araabia maadest (sh Iraagist) ja Iisraeli taandumist Palestiinast ka võõrvägede lahkumine Tšetšeeniast, Kashmirist ja teistelt islami aladelt seni, kuni kõik need alad on vabastatud, kõik sekulaarsed lääne-meelsed valitsejad on kukutatud ning kalifaat taastatud.³⁹

Mõni usuline terrorirühmitus on oma seisukohti aja jooksul ka muutnud. Näiteks Liibanoni radikaalsete šiitide rühmitus Hizbollah' loobus 1989. aastal Iraani islamirevolutsiooni levitamisest ja teokraatliku riigi loomisest Liibanoni ning leppis Liibanoni kui multikonnaalse (mitmeusulise) riigiga. Hizbollah' hilisem peaesmärk oli Iisraeli vägede täielik taandumine Liibanoni territooriumilt.⁴⁰ Hizbollah' muutus sel moel ideoloogilisest etnilis-ideoloogiliseks usuliseks terrorirühmituseks.

---

³⁷ Palestiinlased väljendavad usu kaudu nii oma lootust tulevikule kui ka valmidust surra etnilise grupi nimel märksa enam kui Bosnia moslemid, kelle seas pole sarnasel määral ei usulist tunnetust, lootust tulevikule ega ka valmidust surra. **S. Atran.** *Mishandling Suicide Terrorism.* The Washington Quarterly, 27/3, 2004. Lk 67–90. [Edaspidi **Atran** 2004.] Siin lk 77.

³⁸ **G. Cameron.** *Multi-track Micropoliferation: Lessons from Aum Shinrikyo and Al Qaida.* *Studies in Conflict & Terrorism* 22, 1999. Lk 277–309. [Edaspidi **Cameron** 1999.] Siin lk 280.

³⁹ **Mozaffari** 2002. Lk 10.

⁴⁰ **G. Usher.** *Hizballah, Syria, and the Lebanese Elections.* *Journal of Palestine Studies*, vol. 26, no. 2, 1997. Lk 59–67. [Edaspidi **Usher** 1997.] Siin lk 63.

Meedia mõju usulise terrorismi levikule

Usulise terrorismi levikus mängib olulist rolli ka meedia. Massimeedia kanalid püüavad üksteist üle trumbata terrorirünnakute sensatsioonilise kajastamisega, sest terrorismiuudised köidavad väga suurt hulka vaatajaid ja kuulajaid.⁴¹ USA raamatuturul on bestsellerite seas (s.t turumajanduse tingimustes hästi müüdavad) raamatud, mis kirjeldavad detailselt biooloogilist rünnakut New Yorgile, või ka näiteks sellised terroristi käsi-raamatud, milles kirjeldatakse, kuidas valmistada närvigaasi, väikest tuuma- või biorelva.⁴² On paradoksaalne, et terroristid sõltuvad väga suurel määral ka sellest, kuivõrd põhjalikult ja innukalt nende vastaste poolel olev meedia terroritegusid kajastab.

Tänu meediale, mis kajastab sündmusi Palestiina territooriumil tänasel päeval palju intensiivsemalt kui mõned kümnendid tagasi, reageerivad ka araablased väljaspool Palestiinat nendele sündmustele palju aktiivsemalt. Oma osa on selles ka 1990. aastate teisel poolel rajatud sekulaarsel al-Jazeera uudistekanalil, mis edastab uudiseid nii kogu araabia maailmas kui ka lääneriikides.⁴³

Meedia kaasabil on terrorismiohu tunnetus mitmel pool maailmas kasvanud ebareaalselt suureks. Thomas Pettigrew⁴⁴ uuris kollektiivset hirmutunnet nii ameeriklastel, araablastel kui ka iisraellastel ning leidis, et ameeriklaste kõrgendatud ohutunnetus tuleneb lisaks sellele, et terrorismi meedias laialdaselt kajastatakse, ka riigi valitsuse tegevusest (nt üleskutsetest kõrgendatud valvsusele). Kui reaalses elus on USA kodanikul palju tõenäosem kannatada autoõnnetuses kui terrorirünnakus, kardetakse viimast palju rohkem. Hirm kasvab eriti siis, kui

⁴¹ V. Khoros. The “Crown,” the “Roots,” and the “Climate” of Terrorism. — Russian Politics and Law, vol 41, no 2, March-April 2003. Lk 70–76. [Edaspidi *Khoros* 2003.] Siin lk 75.

⁴² Khoros 2003. Lk 75.

⁴³ Pettigrew 2003. Lk 73. Al-Jazeera ülekanded on suuresti edendanud ka riikideülest araabia natsionalismi ja identiteeti. Igapäevased uudislood aitavad araablastel väljaspool Palestiinat näha seda, kuidas Iisraeli sõjavägi palestiinlasi kohtleb mitte palestiinlaste alandamisena, vaid araablaste alandamisena laiema. Pettigrew 2003. Lk 77.

⁴⁴ Pettigrew 2003. Lk 76. Pettigrew leidis ka, et kõik kolm rahvast — araablased, ameeriklased, iisraellased — reageerivad sarnaselt kollektiivsele ohule ja hirmule.

pole kindlust, et on võimalik end ohu eest täiel määral kaitsta. Ülevõimendatud hirm tekitab aga omakorda ka ülevõimendatud ettekujutusi oma vastastest.

Usuline terrorism ja demokraatlikud valimised

Läänemaailmas peetakse üheks islamimaailma demokraatlike valimiste ohuks, et nende abiga võivad islamistid pääseda võimule. Viimaste kümnendite praktika aga osutab vastupidist: kui islamiriikides toimuvatel valimistel keelatakse ära usulised erakonnad, siis pigem just see toob kaasa islamistliku terrorismi kasvu. Kui aga islamistlikud parteid on osalenud valimistel — näited sellest on Jordaania, Liibanoni, Malaisias, Türgis, Indoneesias, Alžeerias, Pakistanis ja Bangladeshis (kusjuures rohkem kui pooltes nendest riikidest on nad ka parlamenti jõudnud) —, siis ei ole see põhjustanud usulise terrorismi kasvu.⁴⁵ Religioon poliitikas usulise partei näol ei tähenda seega automaatselt usulise äärmusluse kasvu. Näiteks vähendas Hizbollah' enesetapurünnakuid oluliselt ajal, mil otsustati osaleda esimestel Liibanoni kodusõja järgsetel vabadel parlamendivalimistel.⁴⁶

---

⁴⁵ **Ranstop** 1996. Lk 53.

⁴⁶ Hizbollah' vähendas oluliselt enesetapurünnakuid 1992. aastaks, mil rühmitus otsustas osaleda parlamendivalimistel ja saada üheks poliitiliseks parteiks teiste Liibanoni parteide hulgas. Selleks ajaks oli peaaegu täidetud ka rühmituse peamine eesmärk — Iisrael oli taandunud pea kogu 1982. aastal okupeeritud Liibanoni territooriumilt. **Atran** 2004. Lk 68.

Islamistliku terrori areng

1985. aastal kanti [Ameerika Ühendriikide] televisioonis üle Ronald Reagani kohtumine afgaanidest mudžahiidide⁴⁷ juhtidega. Reagan juhtis nad Valge Maja muruplatsile ning tutvustas neid meediale sõnadega: “Need härrasmehed on samavõrd moraalsed kui olid Ameerika Ühendriikide rajajad.”⁴⁸

Islamism on nüüdisaegne äärmusliikumine. Islam kui religioon ja sellega kaasnev kultuur on eksisteerinud üle aastatuhande, islamism aga on tekkinud 20. sajandil. See on militantne liikumine, millel on holistlik nägemus islamist ning mille lõplik eesmärk on taastada kalifaat.⁴⁹ Peamiseks islamismi tekkepõhjuseks oli Otomani impeeriumi lagunemine 1920. aastatel. Kogu maailma moslemitele oli suureks šokiks, et varasemast islamimaailma keskusest oli saanud sekulaarne ja läänelikul moel moderniseeruv Türgi riik. Et Otomani impeerium oli islamimaailma poliitiliseks keskuseks ning islam kui religioon on lahutamatu seotud poliitilise korruga, tekitas selle lagunemine moslemites hirmu, et islam kui religioon võib tervikuna hävida.⁵⁰

Muutunud olukorrale reageerides tekkis islamimaailmas kolm peamist liikumist:⁵¹ 1) liberaalne ja demokraatlik, mille mõju jäi piiratuks; 2) autoritaarne, mis domineeris islamiriikides erinevates vormides (militaarses, traditsioonilises ja sekulaarses vormis) valdava osa 20. sajandist ning on tänini domineerivaks valitsusstiiliks Lähis-Idas; 3) islamistlik, mis jõudis poliitilise võimuni esmakordselt 1979. aastal Iraanis ning oli ajavahemikul 1996–2001 võimul ka Afganistanis.

Järgnevalt on esitatud islamismi arengufaaside liigitus, mille Mahmoud Mozaffari jagab kolmeks peamiseks perioodiks.⁵²

⁴⁷ Mudžahiid — võitleja pühas sõjas.

⁴⁸ **M. Mamdani.** A Political Perspective on Contemporary Terrorism. — Ethnicities, vol 2 (2), 2002. Lk 146–149. [Edaspidi **Mamdani 2002.**] Siin lk 146.

⁴⁹ **Mozaffari 2002.** Lk 1.

⁵⁰ **Mozaffari 2002.** Lk 2.

⁵¹ **Mozaffari 2002.** Lk 1.

⁵² **Mozaffari 2002.**

1. 1928–1978: Moslemite Vennaskonna aeg

Pärast Türgi sekulariseerumist 1920. aastatel kardeti islamimaailmas identiteedi ja religiooni kaotust (moslemid hülgavad islami usunormid ja võtavad omaks euroopalikud väärtushinnangud) ning täielikku ja jäävat alistumist Läänele.⁵³ Sellisele ohule reageerides loodi mitmeid salajasi organisatsioone, mis taotlesid tekkinud rahvusriikidele ühist islami-valitsust ning läänelike valitsuste kukutamist.⁵⁴ Kõige kuulsam neist oli 1928. aastal Egiptuses loodud Moslemite Vennaskond (*Ikhwan al-Muslimin*). Sel perioodil kasutasid islamistid ka terrorit, kuid seda ainult moslemite vastu ja islamiriikides (islamistid ei sooritanud ühtegi mõrva lääneriikides). Eesmärk oli kõrvaldada võimult poliitilisi vastaseid või nõrgendada nende võimu.⁵⁵ Sel perioodil ei sooritatud ei enesetapurünnakuid ega terroriakte tsiviilisikute vastu.

1950. ja 1960. aastatel domineeris Lähis-Ida riikide poliitikas sekulaarne panarabism. Et 1967. aasta Kuuepäevasõjas said Süüria, Egiptuse, Jordaania ja Iraagi sekulaarsed valitsused Iisraeli käest kiire, kindla ja alandava kaotuse,⁵⁶ siis 1973. aasta sõda (Egiptus ja Süüria Iisraeli vastu) ei pidanud Egiptuse president Anwar Sadat enam mitte Araabia sotsialismi nimel (nagu seda tegi kuus aastat varem Gamal Abdel Nasser), vaid islami nimel. Seekord suudeti tekitada Iisraeli armeele vähemalt kahjustusi. Moslemitele aga oli seegi juba märgiks, et araablased suudavad vastu võidelda.⁵⁷ Lisaks hakkas lääneriikide sõltuvus Lähis-Ida naftast parandama oluliselt ka Pärsia lahe riikide majanduslikke võimalusi.⁵⁸

2. 1978–1991: islamistliku revolutsiooni aeg

Iraanis toimunud usulise revolutsiooni tulemusena jõudsid islamistid esimest korda võimule ning asusid islamistlik-revolutsioonilist ideoloogiat

---

⁵³ Mozaffari 2002. Lk 2.

⁵⁴ Mozaffari 2002. Lk 3.

⁵⁵ Mozaffari 2002. Lk 3.

⁵⁶ Lisaks Läänekalda, Golani kõrgendike ja Siinai poolsaare vallutamisele hõivas Iisrael 1967. aastal ka Jeruusalemma vanalinna, kus asub Kaljumošee ja Al-Aqsa mošee. Nende pühapaikade alistamine oli alandav moslemitele üle kogu maailma.

⁵⁷ J. L. Esposito. *The Islamic Threat: Myth or Reality?* Oxford University Press: New York, 1999. [Edaspidi *Esposito 1999.*] Siin lk 17.

⁵⁸ Esposito 1999. Lk 15.

giat levitama ka teistesse riikidesse.⁵⁹ Terrori kui vahendi kasutamises toimus sel perioodil mitmeid olulisi muutusi: ründama hakati ka tsiviilisikuid,⁶⁰ hakati võtma pantvange⁶¹ ning võeti kasutusele enesetapu-terrorism.⁶²

Kuigi Egiptuse ja Iisraeli rahuleping (1979) vallandas meelepaha mitmel pool islamimaailmas, piirdus usuline terrorism sel perioodil peamiselt Egiptuse, Iraani ja Liibanoniga.⁶³ Islamistlikke liikumisi esines ka mitmes Põhja-Aafrika riigis (Tuneesia, Alžeeria, Maroko), kuid need pooldasid rahumeelsemaid võimule pääsemise vahendeid (osalesid valimistel) ning terrori kasutamiseni jõuti nendes riikides alles 1990. aastatel.

Islami rahvusvahelisel levitamisel kujuneb sellel perioodil välja ka oluline konkurents Iraani šiiitliku revolutsiooni ja Saudi Araabia vahhabismi vahel. Selles konkurentsiasendis toetasid Ameerika Ühendriigid saude (ja seeläbi ka vahhabismi levikut), kes olid nende olulised liitlased Afganistani kodusõjas (1979–1989).⁶⁴

3. 1991–...: *Osama bin Ladeni ajastu*

Afgaani — Nõukogude Liidu sõda (1979–1989) oli esimene militantsete moslemite üleskutse rahvusvahelisele “pühale sõjale” sekulaarse välisvaenlase vastu,⁶⁵ mille eest mindi oma usku kaitsma. Selles konfliktis tekkisid esimesed organisatsioonid, mis värbasid, trenisid ja saatsid radikaalseid islamivõitlejaid usuliselt mõtestatud võitlusesse.

⁵⁹ Kuigi islamirevolutsioon leidis aset šiiitlikus Iraanis, ei rõhutanud ajatolla Khomeini niivõrd revolutsiooni šiiitlikku külge ning püüdis seda levitada ka sunniitlikku islamimaailma. **Mozaffari** 2002. Lk 3.

⁶⁰ Esimene selline rünnak toimus 18. augustil 1978. aastal, mil Iraani islamistid panid põlema teatri Abadanis, et tekitada kaost Iraani valitsenud šahhi režiimis. Aktsiooni tulemusena hukkus 400 tsiviilisikut. **Mozaffari** 2002. Lk 3.

⁶¹ Islami revolutsiooni alguses okupeeris radikaalne tudengite rühmitus Iraanis Ameerika saatkonna ning hoidis pantvange 444 päeva. **Mozaffari** 2002. Lk 4.

⁶² Esimesed suuremad enesetapurünnakud korraldas 1983. aastal Liibanonis šiiitlik Hizbollah, kuid ka selle rühmituse tekkimise ja tegevuse taga oli Iraani toetus ja islamistliku revolutsiooni ideoloogia.

⁶³ **Mozaffari** 2002. Lk 5.

⁶⁴ **Mamdani** 2002. Lk 147.

⁶⁵ Paljud Alžeeria, Egiptuse ja Palestiina äärmuslased osalesid mudžahiidide kõrval Afganistani konfliktis. **Ranstop** 1996. Lk 56.

Afganistani kodusõjas (1979–1989) moodustus Nõukogude Liidu vastane jõud kolmest osast: mudžahiididest afgaanid, araablased ning ameeriklased (viimaste liitlasteks olid riikidena ka Pakistan ja Saudi Araabia). Kuna tollane Iraan oli rõhutatult islami eest ja USA vastu, püüdis Reagan ära kasutada islamisisest lõhet (see jätnuks šiiidid islamimaailmas vähemusse) ning ühendada miljard (sunniiidi) moslemit pühasse sõtta kurjuse impeeriumi (Nõukogude Liidu) vastu.⁶⁶ Sellises kontekstis arenes välja relvastatud ususõda (džihaad), mida islamimaailm polnud näinud sajandeid.

Uue etapi islamistlikus terroris juhatas sisse kolm olulist sündmust:⁶⁷ mudžahiidide võit Afganistanis (1989), USA väeüksuste paigutamine Saudi Araabiasse (Lahesõja ajal) ning Oslo rahulepped (1993), mis pidid tooma kompromisslahenduse Iisraeli-Palestiina konfliktiki.⁶⁸

1990. aastatel hoogustus usulise terrori kasutamine mitmel pool islamimaailmas, kuna Afganistani sõja veteranid läksid tagasi oma kodumaale või piirkondadesse, kus usk leiti olevat ohustatud (Alžeeriasse, Egiptusesse, Pakistani, Saudi Araabiasse, Bosniasse, Tšetšeeniasse). Selle tulemusena võeti neis konfliktikolletes kasutusele radikaalsemad võitlusvahendid,⁶⁹ järjest rohkem terrorirünnakuid sooritati välismaal (ja tihti kooskõlastatult mitmes riigis korraga)⁷⁰ ning loodi ka rahvusvahelised terrorivõrgustikud, mille tuntuimaks näiteks on al-Qaida.⁷¹

Al-Qaida loomisel oli kolm peamist põhjust: Ameerika Ühendriikide vägede viibimine islami pühal maal Saudi Araabias, Ameerika Ühendriikide agressioon Iraagi rahva vastu ning Iisraeli riigi toetamine Ameerika Ühendriikide poolt.

Bin Ladeni spetsiifiliseks eesmärgiks on “ühendada kõik moslemid ja rajada valitsus, mis järgib kaliifide valitsemise reeglit.” Tema arvates saab seda saavutada ainult suurema osa valitsuste kukutamisega islami-

---

⁶⁶ **Mamdani** 2002. Lk 146, 148.

⁶⁷ **Mozaffari** 2002. Lk 5.

⁶⁸ **Ranstop** 1996. Lk 58.

⁶⁹ **Mozaffari** 2002. Lk 6. **Ranstop** 1996. Lk 59.

⁷⁰ 7. augustil 1998 ründas al-Qaida Ameerika Ühendriikide saatkondi Keenias ja Tansaania, mille tulemusena hukkus 224 ja sai haavata üle 4000 inimese. **Mozaffari** 2002. Lk 7.

⁷¹ Al-Qaida loodi kahest Egiptuse, ühest Pakistani ja ühest Bangladeshis rühmitusest. **Mozaffari** 2002. Lk 7.

riikides, Lääne mõjude kõrvaldamisega nendes riikides ning lõpuks ka kõigi riigipiiride kaotamisega.⁷² Nendel põhjustel andsid bin Laden ja Ayman al-Zawahiri 1998. aastal välja *fatwa*, milles nõutakse Läänelt Araabia poolsaare, islami kõige pühama ala, okupeerimise lõpetamist; USA juhtimisel toimuva Iraagi rahva tapmise lõpetamist; juutide oku-patsiooni toetamise lõpetamist Jeruusalemmas ja moslemite tagakiusa-mise lõpetamist Ameerika Ühendriikide poolt. Need teod on *fatwa* kohaselt “ameeriklaste selgeks sõja kuulutuseks Jumala, tema prohveti ja moslemite vastu.”⁷³

Selline *fatwa* aga on islami ühiskonna ajaloos pretseedenditu — esimest korda lubas üks moslemite rühmitus tsiviilisikute (kristlaste ja juutide) tapmist ükskõik kus kohas maailmas, kusjuures sellist tapmist ei peeta mitte ainult õigustatuks, vaid see on ka usuline kohustus.⁷⁴

USA ja Iisraeli sõjalise üleoleku tõttu kutsus bin Laden üles kasutama terrorismi oma eesmärkide saavutamiseks. Selles kontekstis tuleb mõista ka *fatwa*’t, mis ütleb, et iga selleks suutelise moslemi kohustus on “tappa ameeriklasi ja nende liitlasi, nii tsiviil- kui ka militaarisikuid, igal maal kus võimalik, kuni Aqsa mošee [Jeruusalemmas] ja Harami mošee [Mekas] on vabastatud nende haardest ning nende armeed... lahkuvad kõigilt islami maadelt.” Järgnevas tekstis kutsutakse üles ründama “Ameerika kuradite armeesid” ja antakse mõista, et vaenlased on saatana abilised.⁷⁵

Lääneriikide, eriti USA, suureks meeelhärmiks on bin Laden teatanud seda, et ei pea kuriteoks ka tuuma-, keemia- või biorelva kasutamist.⁷⁶

Enesetapurterrorism

Enesetapurünnaku definitsioon. Enesetapurterrorist läheb teadlikult tapma teisi inimesi, kuid seejuures on ta sama kindlalt otsustanud ka ise surma

⁷² Cameron 1999. Lk 280.

⁷³ Cameron 1999. Lk 280.

⁷⁴ Mozaffari 2002. Lk 7.

⁷⁵ Cameron 1999. Lk 280.

⁷⁶ Cameron 1999. Lk 282.

saada. Enesetaputerrorismi võib üldjoontes jaotada kaheks:⁷⁷ enesetaputerrorism kitsamas mõttes tähendab olukorda, kus ründaja rünnaku käigus tapab enda ise; laiem määratlus hõlmab kõiki juhtumeid, kus ründaja on täiel määral valmis laskma end rünnakus teistel inimestel tappa. Laiemas mõttes oli ka Baruch Goldstein enesetaputerrorist, kui ta 1994. aastal tappis Hebroni mošees moslemeid seni, kuni ta ise tapeti. Goldsteinil puudus põgenemisplaan ning ta oli eelnevalt jätnud oma perekonnale kirja, milles ta andis mõista, et ta ei lootnud enam tagasi tulla.⁷⁸

Goldsteini juhtumiga sarnaneb ka 2002. aastal Moskvast aset leidnud Dubrovka teatri pantvangikriis, milles tšetšeenidest pantvangivõtjate ellujäämise tõenäosus oli samuti peaaegu olematu (erinevalt pantvangivõtjatest 2004. aasta sügisel Beslanis, kellel oli ka põgenemisplaan). Kõik kolm näidet liigituvad terrorismi alla, kuid nende puhul pole tegemist enesetaputerrorismiga selle kitsamas tähenduses. Käesolevas artiklis analüüsitakse aga just viimast.

Enesetapurünnakute arvu ja ulatuse kasv. Esimene suurem nüüdisaegne enesetapurünnak leidis aset detsembris 1981.⁷⁹ Sellest ajast saadik võib täheldada kahte tendentsi: terrorirünnakute üldarv väheneb,⁸⁰ kuid seejuures kasutatakse enesetapurünnakuid järjest enam.⁸¹

Enesetapurünnakuid hakati aastate jooksul kasutama järjest laiemas ulatuses: 1983. aastal kasutati neid esimest korda lääneriikide vastu,⁸² alates 1992. aastast hakatakse enesetapurünnakuid korraldama ka välis-

⁷⁷ Pape 2003. Lk 345.

⁷⁸ Pape 2003. Lk 345.

⁷⁹ Iraanlastest enesetaputerroristid korraldasid pommirünnaku Iraagi saatkonnale Beirutis. Rünnaku tagajärjel hukkus 27 ja sai haavata rohkem kui sada inimest. Atran 2004. Lk 68. Ründajad kuulusid šiiitlikku rühmitusse Al Dawa, mille eesmärk oli kukutada Saddam Hussein'i režiim Iraagis. A. Dolnik. Die and Let Die: Exploring Links between Suicide Terrorism and Terrorist Use of Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Weapons. — Studies in Colfict & Terrorism, 26, 2003. Lk 17–35. [Edaspidi Dolnik 2003.] Siin lk 24.

⁸⁰ Dolnik 2003. Lk 24.

⁸¹ 1980. aastatel sooritati 31, 1990ndatel 104 ning ainuüksi aastatel 2000–2001 53 rünnakut. Dolnik 2003. Lk 24.

⁸² Hizbollah' korraldas 1983. aastal kuus enesetapurünnakut Ameerika Ühendriikide ja Prantsusmaa üksuste vastu Liibanonis (hukkus 384 inimest), mille tulemusena viidi mõlemad väed Liibanonist välja. Dolnik 2003. Lk 24. Pape 2003. Lk 348.

riikides.⁸³ Kui algselt piirdus islamimaailma enesetaputerrorism vaid šiiitlike organisatsioonidega, siis 1993. aastast alates võtsid enesetapurünnakud kasutusele ka sunniitlikud organsatsioonid Hamas ja Palestiina Islami Džihaad. Järjest on laienenud ka rünnakute sihtmärkide hulk,⁸⁴ on kasvanud enesetapurünnakuid vahendina kasutatavate rühmituste üldarv (kelle hulka lisandub ka sekulaarse orientatsiooniga rühmitusi⁸⁵). Samuti on kasvanud nende konfliktide arv, milles sellist vahendit kasutatakse.⁸⁶

Enesetapurünnakute arvu nii kiire kasv sundis uurijaid otsima vastust küsimusele, miks selline vahend üha populaarsem on.

*Enesetapurünnakute eesmärk on sundida liberaaldemokraatlikke riike tegema territoriaalseid järeleandmisi.*⁸⁷ Sõltumata sellest, kas tegemist on usulise või mitteusulise rühmitusega, on enesetaputerrorismi peamine eesmärk sundida nüüdisaegseid demokraatlikke riike tegema territoriaal-seid järeleandmisi. Enesetapurünnakuid kasutab alati konflikti nõrgem osapool kui viimast võimalust selleks, et sundida konventsionaalselt võimsamat osapoolt tegema sellist järeleandmist.⁸⁸

⁸³ 1992. aastal pommitas Hizbollah' enesetaputerrorist Iisraeli saatkonda Buenos Aireses Argentinas (hukkus 29 ja sai haavata 250 inimest). **Dolnik** 2003. Lk 27. Hiljem on al-Qaida korraldanud sadade ja tuhandete hukkunutega rünnakuid Keenias, Tansaania ja Ameerika Ühendriikides.

⁸⁴ Hamasi ja Palestiina Islami Džihaadi esialgseteks rünnakute sihtmärkideks olid valdavalt militaarsed objektid, kuid peagi laiendati rünnakuid ka tsiviilobjektidele (sh bussid, restoranid ja kohvikud). **Dolnik** 2003. Lk 25.

⁸⁵ Suur muutus Iisraeli-vastastes enesetapurünnakutes leidis aset 2002. aasta jaanuaris, kui sekulaarse Fatah' liikumisega seotud organisatsioon al-Aqsa Märtrite Brigaad hakkas korraldama enesetapurünnakuid. 2002. aasta kolme esimese kuuga viidi ellu üheksa rünnakut, mille tagajärjel hukkus 43 inimest. **Dolnik** 2003. Lk 25.

⁸⁶ 1990. aastatel Venemaa-Tšetšeenia konfliktis enesetapurünnakute kampaaniaid ei kasutatud. Alates 2000. aasta juunist, kui tšetšeeni võitlejad olid kogenud üheksa kuud sõjalist ebaedu, võeti ka nende poolel kasutusele enesetapurünnakud. Järgnenud poole aasta jooksul korraldasid tšetšeenid lõhkeainet täis autodega mitu rünnakut Vene armee kontrollpunktidele. Nendes rünnakutes hukkus üle 30 inimese. **Dolnik** 2003. Lk 26.

⁸⁷ Robert Pape uuris kogu maailmas aastatel 1980–2001 sooritatud enesetapurünnakuid (rünnakute koguarv oli 188) ning leidis, et peamine strateegiline loogika, miks rühmitused sellist vahendit kasutavad, on sundida liberaaldemokraatiad tegema olulisi territoriaalseid järeleandmisi. **Pape** 2003. Lk 343.

⁸⁸ **Ranstop** 1996. Lk 60.

Rünnakute sihtmärgiks on alati demokraatlik riik (Iisrael, Ameerika Ühendriigid, Türgi, Venemaa, India, Sri Lanka),⁸⁹ mille meedias leiab rünnakuga seonduv laialdast kajastamist. Tavaliselt vaid demokraatlikes riikides jõuab rünnaku “sõnum” rahvani. Terroristide ootuse kohaselt peaks rahvas nende sõnumi tulemusel hakkama nõudma oma valitsuselt järeleandmisi terroristide nõudmistele.⁹⁰ Terroristid arvestavad sellega, et demokraatlike riikide elanikud on inimkaotuste suhtes tundlikud ning on suutelised mõjutama oma riigi valitsuse poliitikat.⁹¹ Kuigi teinekord võib mõni mittedemokraatlik riik anda rohkem põhjust rünnakute sooritamiseks (nt Saddam Hussein'i aegses Iraagis kiusati kurde palju rohkem taga kui samal ajal Türgis, kuid enesetapurünnakuid kasutasid kurdid vaid demokraatliku Türgi vastu⁹²), “ei tasu” piiratud meediavabaduse tõttu enesetapurünnakud mittedemokraatlike riikide vastu “ära”. Kuna igat liiki terrorism püüab endaga kaasa tuua võimalikult suurt reaktsiooni, on meedia osa “sõnumi edastamisel” möödapääsmatu.

Rühmituse eesmärk on nende jaoks oluline territoorium vabastada: nad nõuavad võõrvägede lahkumist kas territooriumilt, mida terroristid näevad oma rahvusliku kodumaana (Liibanon, Palestiina, Sri Lanka, Kashmir, Tšetšeenia),⁹³ või al-Qaida kombel kõigilt islami aladelt.

Enesetaputerrorism on mitte-enesetaputerrorismist efektiivsem. Kõik enesetapurühmitused on oma varasemas ajaloos kasutanud konventsionaalsemaid vahendeid, kuid teatud ajahetkel võtnud ratsionaalselt⁹⁴ kasutusele enesetaputerrorismi, pidades seda muudest vahenditest efektiivsemaks.⁹⁵ Enesetaputerrorismi ei kasutata seejuures mitte alati lõpliku

---

⁸⁹ Demokraatlik ei pea ilmtingimata olema mitte rünnaku toimumiskoht, vaid riik, kelle vastu rünnak sooritatakse. **Pape** 2003. Lk 349.

⁹⁰ Näiteks al-Aqsa Märtrite Brigaadide eesmärk on tekitada Iisraelile sellisel määral kahju, et Iisraeli rahvas nõuaks Iisraeli armee taandumist Läänekaldalt ja Gazast. **Pape** 2003. Lk 346.

⁹¹ **Pape** 2003. Lk 349.

⁹² **Pape** 2003. Lk 350.

⁹³ **Pape** 2003. Lk 345.

⁹⁴ On ekslik arvata, et enesetaputerroristidel puudub ratsionaalne tegevusplaan või et nad pole terve mõistuse juures. **Atran** 2004. Lk 75.

⁹⁵ **Pape** 2003. Lk 350.

eesmärgi saavutamiseks, vaid selle kaudu püütakse saavutada ka väiksemaid, lõpliku eesmärgi suunas viivaid vahe-eesmärke.⁹⁶

Millised eelised on enesetaputerrorismil mitte-enesetaputerrorismi ees? Sellele küsimusele saab anda neli vastust:

- 1) enesetaputerrorism võimaldab tekitada vastasele suuremat kahju;⁹⁷
- 2) enamik rühmitusi, kes on enesetaputerrorismi kasutusele võtnud, on olnud pärast seda edukamad kui enne.⁹⁸ Enesetapurünnakute kasutuselevõtt tõi kaasa Ameerika ja Prantsuse vägede lahkumise Liibanonist (1983), Iisraeli vägede taandumise Liibanoni äärealale (1985), Iisraeli vägede lahkumise Gazast ja Läänekaldalt (1994 ja 1995).⁹⁹ Mainida võib ka al-Qaida enesetapurünnakuid Saudi Araabias 2003. aasta kevadel, mille järel vähendasid Ameerika Ühendriigid oluliselt sõja- ja tsiviiljõudude kohalolekut selles riigis;¹⁰⁰
- 3) enesetapurünnakut on võimalik palju efektiivsemalt sooritada: ründaja saab kuni viimase hetkeni valida rünnaku sooritamise kohta ja aega; ta

⁹⁶ Näiteks Hamasi juhid selgitasid 1994. aasta aprillis, et enesetapurünnakud on vajalikud selliste vahe-eesmärkide saavutamiseks nagu Iisraeli vägede väljaviimine Läänekaldalt ja Gazast. Lõplik islamiriigi rajamine Jordani jõe ja Vahemere vahele võis nende hinnangul nõuda hiljem teisi relvastatud vastupanu liike (s.t seda ei saavutata enesetapurünnakutega). **Pape** 2003. Lk 349.

⁹⁷ Näiteks ajavahemikul september 2000 kuni august 2002 moodustasid enesetapurünnakud vähem kui 1% palestiinlaste rünnakutest Iisraeli vastu, kuid enesetapurünnakute tõttu hukkus peaaegu 44% kõigis nendes rünnakutes hukkunutest. **A. Moghadam**. Palestinian Suicide Terrorism in the Second Intifada: Motivations and Organizational Aspects. — *Studies in Conflict & Terrorism*, 26:65–92, 2003. [Edasipidi **Moghadam** 2003.] Siin lk 65.

Robert Pape'i andmete kohaselt moodustasid ajavahemikul 1980–2001 korraldatud enesetapurünnakud 3% terrorirünnakute üldarvust, kuid põhjustasid samas 48% terrorismi tagajärjel toimunud surmadest. Arvestamata 11. septembri 2001 rünnakut ja ründajate endi elude kaotust, tapeti sellel ajavahemikul ühe enesetapurünnaku käigus keskmiselt 13 inimest. **Pape** 2003. Lk 346.

⁹⁸ Analüüsides enesetapurünnakuid kasutanud rühmitusi aastatel 1980–2001, leidis Robert Pape, et kõigil juhtumitel peale Türgi kurdide rühmituste olid terroristid “pärast enesetapuoperatsioonide kasutuselevõtmist” edukamad, kui nad olid enne. Kurdid ei saavutanud 1990ndate lõpus Türgi valitsuselt soovitud autonoomiat. **Pape** 2003. Lk 343.

⁹⁹ Kui Iisraeli vägede väljaviimine venis neil aastatel kokkulepitust kauemaks, kasutas Hamas sündmuste kiirendamiseks enesetapurünnakuid ning just enesetapurünnakuid pidas Hamas vägede lõpliku väljaviimise peamiseks põhjuseks. **Pape** 2003. Lk 352, 354.

¹⁰⁰ **Atran** 2004. Lk 68.

ei pea tagama endale põgenemisteed, kartma kinnipüüdmist või ülekuulamist;¹⁰¹

- 4) enesetapurünnak on vähem kulukas: kulud elektrilistele ja keemilistele vahenditele ühe enesetapupommi tegemiseks on hinnanguliselt vaid 150 USA dollarit.¹⁰²

Iga rünnaku edu aga sõltub kindlasti ka sellise (või “sellist tüüpi”) inimese olemasolust, kes oleks valmis ka iseenda elu rünnaku käigus ohverdama. Veel mõned aastad tagasi arvati, et enesetaputerroristideks saavad vaid “teatud tüüpi” inimesed (hullumeelsed, vaesed ja vallalised noored mehed). Täna, mil rünnakute ja ründajate arv kasvab järjest kiiremas tempos, nii enam ei arvata.

Kellest saab enesetaputerrorist?

1970. aastatel oli levinud arvamus, et kui ka kõik enesetaputerroristid pole vaimselt haiged, on neist enamik seda siiski, sest sellise teo tegemiseks lihtsalt peab olema hullumeelne.¹⁰³ 1983. aastal, kui šiitidest moslemid korraldasid enesetapurünnakuid Ameerika sõjaväe barakkidele Beirutis, pidasid psühholoogid neid vaimselt ebastabiilseteks ja surma soovivateks indiviidideks.¹⁰⁴ Toonane loogika eeldas, et kui regulaararmee sooritab vägivallategusid, on selle elluviijateks vaimselt terved inimesed. Kui aga vägivallategusid teevad terroristid, peavad nad olema vaimselt haiged.¹⁰⁵ Küsimus ei seisnenud mitte selles, kas nad on hullumeelsed, vaid kuivõrd ja miks nad hullumeelsed on.

1980. aastatel püüti leida kinnitust oletusele, et enesetaputerroristiks hakkavad teatud tüüpi inimesed, eelkõige paranoilised, antisotsiaalsed ja sadomasohhistlike kalduvustega. Arvati, et nad hakkavad terroristideks,

---

¹⁰¹ Dolnik 2003. Lk 21.

¹⁰² Dolnik 2003. Lk 21.

¹⁰³ D. Weatherston, J. Moran. Terrorism and Mental Illness: Is There a Relationship? — International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 57(6), 2003. Lk 698–713. [Edaspidi *Weatherston & Moran 2003*.] Siin lk 699.

¹⁰⁴ K. Perina. Suicide Terrorism: Seeking Motives Beyond Mental Illness. — Psychology Today, September/October 2002. Lk 15. [Edaspidi *Perina 2002*.]

¹⁰⁵ Weatherston & Moran 2003. Lk 700.

sest pole saanud oma isikliku eluga hakkama, nad on pärit ühiskonna äärealadelt ning on elanud sotsiaalses isolatsioonis.¹⁰⁶

Tänaseks on mitmed senised (eel)arvamused ümber lükatud. Enesetapurünnaku sooritaja peab olema efektiivne tapja ning selleks on tarvis tervet mõistust,¹⁰⁷ tarkust, kannatlikkust, suutlikkust endale mitte liigset tähelepanu tõmmata ja ühiskonda sulanduda.¹⁰⁸

Enesetapurünnakuks värvatakse seega pigem isikuid, kelle usk ei piirdu vahetu kasuga, vaid kes usuvad sellistesse tulevastesse hüvedesse — kas tulevaste põlvkondade hüvedesse maa peal või igavesse õndsusesse paradüüsis —, mille täitumine nõuab pikemat aega. See on põhjus, miks usulised terrorirühmitused otsivad eelkõige kõrgemalt haritud inimesi. Inimene, kes investeerib oma ressursse haridusse ja väljaõppesse parema majandusliku tuleviku nimel, on valmis ohverdama oma tänaseid naudinguid homsete hüvede nimel ning on suuteline oma pühendumust ka ellu viima.¹⁰⁹

Üldiselt on enamik enesetaputerroriste noored, vallalised ja meessoost, keda valdavalt ei ajenda sotsiaalsed probleemid (lapsepõlv ilma isata, sõprade puudumine või töötus) ning kes ei kannata ka keskmisest rohkem depressiooni käes.¹¹⁰ Samas on täheldatud, et enesetapumissioonil kui protsessil (salastatud tegevus, ülekuulamised, vangistus) võib olla negatiivne mõju inimese vaimsele tervisele, kuid see ei viita veel inimesel enne seda olnud vaimsele tervisehäirele.¹¹¹

Ühtne ettekujutus enesetaputerroristidest laguneb aga iga aastaga. Tänapäeval pole mingi uudis ka see, et suurt osa rünnakutest ei soorita enam mitte mehed, vaid naised.¹¹² Enesetaputerroristideks saavad tänapäeval nii haritud kui harimatud, abielus kui vallalised, mehed kui naised,

¹⁰⁶ Weatherston & Moran 2003. Lk 699.

¹⁰⁷ 2001. aasta Luure Keskagentuuri uurimus terrorismi psühholoogiast ja sotsioloogiast ütleb, et enesetaputerroristid on täiesti terve mõistuse juures. J. Glausiusz. The Surprises of Suicide Terrorism. — Discover; 24/10, 2003. Lk 21–23. [Edaspidi Glausiusz 2003.]

¹⁰⁸ Glausiusz 2003.

¹⁰⁹ Atran 2004. Lk 76–77.

¹¹⁰ Atran 2004. Lk 76.

¹¹¹ Weatherston & Moran 2003. Lk 702.

¹¹² Naisi hakati enesetaputerroristidena kasutama kõigepealt Liibanonis, hiljem on naised sooritanud enesetapurünnakuid nii Palestiinas, Sri Lankal, Türgis, Tšetšeenias kui ka mujal. Naisenesetaputerroristidel on lihtsam varjata kõhu ümber olevat lõhkeainet, mis jätab neist lapseootel olijate mulje. Dolnik 2003. Lk 24.

Mõlemad — nii individuaalsed kui rühmituste motiivid — võivad omakorda olla ajendatud nii kogukonna usutraditsioonist, majanduslikust ja sotsiaalsest olukorrast kui ka rahvusgrupi käekäigust.

Individuaalsed motiivid

Pikka aega arvati ka, et üheks oluliseks põhjuseks on majanduslik motiiv ehk vaesus. Vaesuses elamine võib olla üheks enesetaputerrorismi motiiviks, kuid see pole kindlasti peamine põhjus,¹¹⁶ sest terroristide puhul ei ole tavaliselt tegemist mitte kõige vaesemasse kihti kuuluvate inimestega, vaid keskklassi inimestega. Keskklassi kuulusid 11. septembri 2001. aasta rünnaku sooritajad, samuti enamik Hamasi, Palestiina Islami Džihaadi, al-Aqsa Märtrite Brigaadi ja Hizbollah' enesetapurünnakute sooritajatest.¹¹⁷ Nad ei kannatanud vaesuse käes, kuid samas ei saa ka väita, et neil üldse poleks olnud majanduslikke motiive. Alan Heston¹¹⁸ leiab, et neid motiveeris majandusliku ilmajätuse (*economic deprivation*) tunne. See on aga pigem suhteline kui absoluutne mõiste:¹¹⁹ inimesed ei tunne majanduslikku ilmajätust mitte niivõrd lähtuvalt oma olukorrast, kuivõrd võrdlusest nendega, kelle olukord on märksa parem. Selliselt mõtestatuna võib majanduslikke motiive olla ka jõukama keskklassi esindajatel. Uurimustest on selgunud, et pigem on enesetaputerroristi puhul tegemist keskmisest jõukama¹²⁰ ja harituma inimesega.¹²¹

¹¹⁶ **Moghadam** 2003. Lk 75.

¹¹⁷ **Pettigrew** 2003. Lk 77.

¹¹⁸ **A. Heston**. Crusades and Jihads: A Long-Run Economic Perspective. — The Annals of the American Academy, AAPSS 588, juuli 2003. Lk 112–135. [Edaspidi **Heston** 2003.]

¹¹⁹ **Heston** 2003. Lk 113.

¹²⁰ **Atran** 2004. Lk 74. Vähem kui 15% Palestiina enesetaputerroristidest on pärit vaestest perekondadest, kuigi umbes kolmandik kõigist palestiinlastest elab vaesuses. **Atran** 2004. Lk 75.

¹²¹ Princetoni ülikooli majandusteadlane Alan Krueger on uurinud pikaajaliselt Hizbollah'd ja Hamasi ning leidnud, et umbes 57%-l palestiina enesetaputerroristidest on gümnaasiumiharidus, kuigi keskmiselt on gümnaasiumiharidus vaid 15%-l nende eakaaslastel. **Glausiusz** 2003.

Laialt levinud individuaalseteks motiivideks on ka pettumus, kättemaksusooov ja alandatuse tunne,¹²² kuid nii nagu vaesus, nii ka need tunded ainuüksi ei põhjusta veel enesetaputerrorismi. Nende tunnetega peavad kaasnema “ka kõrgendatud ootused ja vähenenud võimalused” nii poliitiliste vabaduste kui ka majandusliku heaolu suhtes ning just sellistes olukordades tekib pettumus, mida saavad kasutada ära terroriorganisatsioonid.¹²³

Individuaalne usuline motiiv

Kõige rohkem enesetapurünnakuid korraldas 1980. ja 1990. aastatel mitteusuliselt motiveeritud ja marksistlik-leninistlikku ideoloogiat järgiv Sri Lanka Tamili Tiigrite rühmitus,¹²⁴ ligi pooled Liibanonis sooritatud enesetapurünnakutest on viinud ellu sekulaarsed ja kommunistlikud rühmitused,¹²⁵ enesetaputerrorismi on kasutanud sekulaarse orientatsiooniga rühmitused ka Türgis (Kurdi Töölispartei) ja Palestiinas (Al-Aqsa Märtrite Brigaad). Isegi islamimaailmaga seotud enesetapurünnakute puhul võtavad sekulaarse orientatsiooniga rühmitused enda alla umbes kolmandiku.¹²⁶ Järelikult peab peale usulise motiivi olema ka teisi olulisi motiive enesetapurünnaku sooritamiseks. Teiselt poolt pole usuline motiiv ka lahus mitteusulistest (nii individuaalsetest kui ka laiematest sotsiaalsetest) motiividest. Kui usuline motiiv üksi oleks põhjuseks, esineks enesetaputerrorismi palju rohkem paikades, kus leidub usulist fanatismi.¹²⁷

---

¹²² **Moghadam** 2003. Lk 72–73. **P. Antes**. The New Politics, History and History of Religions: The World after 11 September 2001. — *Diogenes* 50(3), 2003. Lk 23–29. Siin lk 25.

¹²³ **Atran** 2004. Lk 78.

¹²⁴ Tamili Tiigrid vastutavad ajavahemikul 1980–2001 sooritatud 186 enesetapurünnakust 75 eest. **Pape** 2003. Lk 343.

¹²⁵ **Dolnik** 2003. Lk 24.

¹²⁶ **Pape** 2003. Lk 343.

¹²⁷ **Moghadam** 2003. Lk 69.

Usuline motiiv võib väljenduda mitmel moel, siinkohal mainime neist kahte võimalikku.

1. Inimene loodab surmajärgsele tasule. Islamiuurijate seas puudub üksmeel, kas islami pühad tekstid lubavad paradiisi jõudvatele märtritele seksuaalseid naudinguid. Olulisem on, et leidub nii tõlgendusi, mis lubavad märtritele paradiisis seksuaalseid naudinguid, kui ka neid, kes usuvad, et sellised naudingud neile paradiisis osaks saavad.¹²⁸ Selliste tõlgenduste kohaselt ootab märtrit paradiisis ees igavene elu, 72 noort neitsit ning privileeg reserveerida kohad taevas veel seitsmekümnele sugulasele.¹²⁹ See on ka üheks põhjuseks, miks Palestiina ajakirjanduses trükitakse teinekord märtrite surmakuulutused pulmateadete vormis, millega antakse mõista, et märter abiellub peagi pärast oma surma neitsitega.¹³⁰ Samas on selline enesetaputerrorismi motiivide seletusviis palju populaarsem läänemaailmas kui enesetaputerroristide endi seas, kes ei keskendu kunagi sellisele motiivile oma viimastes missiooneelsetes sõnavõttudes. Enamik enesetaputerroriste väljendab soovi surra selleks, et kaitsta oma maad ja rahvast.¹³¹

2. Märtriau ja kultus pärast surma. Eduka missiooni järel märtriks saamine on üks suurimaid auasju,¹³² mätreid ülistatakse lauludes, luuletustes ja pühakodades.¹³³ Lisaks teab märtrisurma mineja, et tema perekond saab hiljem ka materiaalset toetust terroriorganisatsioonidelt.¹³⁴ Märtrikultusele on altimad šiitide rühmitused,¹³⁵ sest šiite on läbi ajaloo taga kiusatud ning nende usutraditsiooni hulka kuulub imaam Husaini märtrisurma meenutamiseks korraldatav iga-aastane rongkäigu- ja leinapäev. Seda mälestuspäeva (ašura) ja leinamiseperioodi on kasutatud ka enesetapurünnakute märterluse õigustamiseks.¹³⁶

---

¹²⁸ **Moghadam** 2003. Lk 73.

¹²⁹ **Dolnik** 2003. Lk 23.

¹³⁰ **Moghadam** 2003. Lk 73.

¹³¹ **Moghadam** 2003. Lk 74.

¹³² **Moghadam** 2003. Lk 72.

¹³³ **Ranstop** 1996. Lk 51.

¹³⁴ **Pape** 2003. Lk 347.

¹³⁵ **Ranstop** 1996. Lk 55.

¹³⁶ **Ranstop** 1996. Lk 48.

Enesetapurünnaku teoloogiline õigustus

Kõik usuliselt motiveeritud enesetapurünnakud on ellu viidud islami usu-traditsioonist lähtuvalt¹³⁷ ning vajanud seetõttu ka islami usutraditsioonil põhinevat õigustust. Enamik koraani tõlgendusi keelab enesetapu ja ka süütute inimeste tapmise,¹³⁸ erandid võivad teatud tõlgenduste kohaselt olla lubatud vaid äärmuslikes olukordades.¹³⁹ Kuid ka sellisel juhul ei nimeta islamistid surma enesetapurünnakus mitte enesetapuks, vaid tunnistuseks või märterluseks Allahi nimel.¹⁴⁰ Et operatsiooni eesmärk pole märtri surm (kuigi see on möödapääsmatu), pole nende arvates tegemist ka enesetapuga või vähemalt mitte sellist tüüpi enesetapuga, mida koraan keelab.¹⁴¹

Kokkuvõte

Usulise terrorismi ilminguid esineb kõikide maailmareligioonide traditsioonides, kuid vaid islami radikaalsemal poliitilisel suunal — islamismis — on välja arenenud usuline enesetaputerrorism. Ehkki teatud soodustavaid eeldusi enesetapurünnakute kasutuselevõtmiseks esineb šiitlikus usutraditsioonis, ei saa usulise traditsiooni mõju üle tähtsustada. Enesetapurünnakute korraldamise peamised ajendid ei tulene mitte usutraditsioonist (iga sellise vägivaldava vahendi kas esmakordne või senisest laialdasem kasutuselevõtmine nõuab uut teoloogilist õigustust ning seni ollakse islami usutraditsioonis kaugel üksmeelsest enesetapurünnakute heakskiitmisest), vaid islami- ja lääne-maailma suhetest tingitud individuaalsetest ja kollektiivsetest, majanduslikest ja poliitilistest põhjustest. Enesetapurünnakutest on saanud eelkõige konflikti nõrgema osapoole vahend, millega sundida tugevamat, ja ilmtingimata ka demokraatlikku, osapoolt tegema territoriaalseid järeleandmisi. Religioonil

---

¹³⁷ Dolnik 2003. Lk 22.

¹³⁸ Pettigrew 2003. Lk 73.

¹³⁹ Ranstop 1996. Lk 60.

¹⁴⁰ Dolnik 2003. Lk 29.

¹⁴¹ Dolnik 2003. Lk 23.

on oluline roll vastandumise mõtestamisel ja võitlejate motiveerimisel, kuid nii nagu põhjused, nii puudutavad ka võimalikud lahendused eelkõige konflikti mitteusulisi valdkondi: rahvust ja territooriumi, kogukonna majanduslikku ja poliitilist olukorda.

Alar Kilp (M.A.),
TÜ üldpolitoloogia lektor